

Тема 4. Професійне становлення майбутніх фахівців фізичного виховання і спорту

Мета вивчення теми: засвоїти складові структури професійного становлення молодого фахівця фізичного виховання і спорту.

План

1. Адаптація молодого фахівця до педагогічної діяльності.
2. Педагогічне покликання до професійної діяльності фахівця. Найважливіші задатки педагогічної професії.
3. Вимоги до діяльності вчителя фізичної культури, тренера.
4. Оцінка ефективності професійної діяльності вчителя фізичної культури, тренера.
5. Підвищення професійної майстерності вчителя фізичної культури, тренера.

 Перелік ключових термінів і понять: адаптація, етика спілкування, педагогічне покликання, професійна придатність, задатки, оцінка професійної діяльності, шляхи підвищення майстерності вчителя та тренера.

Теоретичні відомості

1. Адаптація молодого фахівця до педагогічної діяльності

Адаптація – це процес пристосування організму до нового середовища на засадах гармонії та взаємовідповідності.

На психологічному рівні адаптація виявляється як відчуття внутрішнього дискомфорту, невпевненості, зростання психічної напруженості, підвищення тривожності, явний або прихований конфлікт із соціальним оточенням.

Науковці виділяють кілька напрямів адаптації, за якими відбувається перебудова системи відношень і засобів взаємодії індивіда з іншими людьми.

Перший напрям – включення в нову систему діяльності, що характеризується низкою принципів відмінностей від усього попереднього періоду життя. Так, якщо раніше у вищому навчальному закладі діяльність студента була зорієнтована на засвоєння знань, умінь та навичок з фізичного виховання людини, то в професійній діяльності вона вже зорієнтована на віддачу здобутих знань, умінь і практичних навичок. Тобто розширюється обсяг виконуваних дій, зростає число параметрів, які утримуються водночас у сфері актуального усвідомлення, що відображає поліфункціональну діяльність (організацію оздоровчої роботи в режимі навчального дня школярів, спортивно-масової оздоровчої роботи, поповнення матеріально-спортивної бази, роботи з батьками тощо) змінюється система контролю над діяльністю: від звітності у формі заліків, іспитів переходять до виявлення якості знань, умінь та практичних навичок школярів, стану їхньої фізичної підготовленості.

Другий напрям – зміна ролевих позицій: із ролі «дитини», якою всі опікуються й контролюють (колишній студент), молодший учитель одразу переходить на позицію людини, яка має відповідати не тільки за себе, а й за учнів,

при цьому навчати, контролювати, приймати рішення, координувати, рекомендувати.

Третій напрям – звикання до нового середовища, що потребує іншого життєвого ритму: відбувається різка зміна режимів праці, відпочинку, побуту. Якщо раніше в житті студента була присутня певна сьогоденна нестабільність (очікування змін із студента-педагога), то тепер повинна формуватися нова якість – професіоналізм.

Вивчаючи структуру процесу адаптації, дослідники розглядають кожен подію взагалі і весь процес як систему, що складається із двох взаємозумовлених компонентів:

- *адаптивна ситуація* – це перехід особистості з одного середовища в інше;
- *адаптивна потреба* – це відповідна реакція особистості на зміну певних умов соціального середовища, що супроводжується приведенням їх у відповідність.

Потреба різкої зміни багаторічного, звичного робочого стереотипу, прийняття системи орієнтації, інших принципів організації – процес доволі складний і супроводжується негативними переживаннями, нервовими зривами й стресовими реакціями в разі незадовільної адаптації (деадаптація).

Порушення стосунків між фахівцями може призвести до відчуження в педагогічному колективі. Учитель співвідносить свої вчинки з цінностями педагогічного колективу, групи, і тому залежить від реальних та очікуваних реакцій інших людей, із якими він взаємодіє безпосередньо або опосередковано.

Сьогодні вчитель фізичної культури перебуває на перетині вимог багатьох груп із доволі протилежними ціннісними орієнтаціями:

- адміністрації школи, яка зацікавлена, з одного боку, в сильному складі вчителів з яскравою індивідуальністю, а з іншого, – у слухняних виконавцях визначеної загальної стратегії шкільного життя, а не носіях власних талантів та поглядів;

- методистів, які бажають, щоб учителі працювали з натхненням, ентузіазмом, повністю розкривали та втілювали індивідуальний потенціал творчості, і водночас, щоб діяльність фахівця була уніфікованою, вписувалася в загальнопедагогічні норми;

- колег по роботі, які висувують протилежні очікування: бажають, щоб їхній колега був компетентним, володів майстерністю, – і водночас вступають з ним у конкурентні стосунки, побоюючись, що він буде занадто компетентним, досвідченим, що його більше поважатимуть діти, а вони самі на його тлі виглядатимуть менш яскраво;

- батьків, які, з одного боку, вимагатимуть від фахівця підвищеної уваги до своєї дитини, бажають, щоб учитель її «виправдав», «перевиховав», «змусив робити те, що потрібно», а з іншого – щоб на їхню дитину не надто тиснули, оберігали її;

- учнів, які також перебувають у подвійному очікуванні: вони прийшли до школи навчатися, отримувати знання, досвід міжособистісної взаємодії, але при цьому прагнуть, як будь-які діти, попустувати, погуляти, відпочити;

- окрім того, учитель, з одного боку, хотів би цілковито самореалізовуватися в професійній діяльності, а з іншого – у нього є родина (яка теж потребує уваги, піклування), потреба у вільному часі, позапедагогічні захоплення, прагнення бути незалежним від чужих думок і бажань. Такі ситуації змушують фахівця робити вибір між цінностями різних педагогічних груп.

Якими б вдалими не були стосунки фахівця фізичної культури з педагогічним колективом, головними для нього є його стосунки з учнями, саме в них може реалізуватися те, заради чого він свого часу обрав професію педагога, і саме тут можуть зазнати остаточного краху його ідеалізовані очікування, виявитися факт неправильного професійного вибору. Так, якщо постійні, тривалі конфлікти з педагогічним колективом ще залишають учителю надії на те, що змінивши місце роботи, все буде інакше, то стійкі негативні стосунки з учнями найчастіше спричиняють рішення залишити педагогічне середовище.

У кожного фахівця надовго зберігається в пам'яті перший робочий день. Одного учні зустріли відносно спокійно, іншому можуть влаштувати випробування на міцність.

Педагогічні рекомендації, збірники педагогічних завдань містять багато відповідних прикладів, а також прикладів більш-менш вдалого вирішення ситуацій. Готових рецептів немає, кожен учитель шукає власний вихід із різних педагогічних ситуацій.

Найчастіше учні випробують фахівця на «міцність» у таких ситуаціях:

- коли в дітей є досвід негативної взаємодії з фахівцями, і вони очікують, що новий педагог вестиме таку саму лінію поведінки. Тому вони приймають рішення знати, що в разі потреби можуть постояти за себе;

- коли фізичну культуру викладали в школі кілька вчителів, які ненадовго залишалися в школі. Тоді учні роблять висновок, що й цей працює тимчасово і довго не затримається, тому немає потреби дотримуватися правил поведінки, техніки безпеки, спортивної форми, відвідування занять тощо;

- коли фахівець, якого змінив молодий учитель фізичної культури, був для дітей особливо дорогим і близьким. Тоді вони : а) не приймають будь-якого нового вчителя, намагаючись повернути попереднього; б) розцінюють доброзичливе прийняття нового фахівця, як зраду того, хто пішов; в) прагнуть негайно випробувати новачка, щоб пересвідчитись у тому, чи він взагалі може претендувати на те, щоб посісти місце попереднього вчителя;

- інколи учні просто бешкетують для того, щоб трохи попустувати, погратися, прикрасити шкільне життя, якщо воно взагалі нудне, нецікаве.

Початок педагогічної діяльності, перший контакт з дітьми пов'язаний зі значним нервовим навантаженням, впоратися з яким учитель не завжди може. Крім того, є низка об'єктивних причин, що поглиблюють нервовий стан фахівця, а саме:

- молодий фахівець не знає учнів в обличчя, відчуває значні труднощі при звертанні до дітей. Тому, якщо потрібно вирішувати конкретні ситуації на уроці, він щоразу повинен шукати нові форми звернення;

- він ще не вміє правильно розподілити час на уроці, тому часто затягує або не встигає провести заключну частину уроку. Важко дається забезпечення

дзеркального показу фізичних вправ, використання групового та індивідуальних способів організації навчальної діяльності учнів, вибір робочого місця в спортивному залі та на спортивному майданчику тощо.

Такі ситуації демонструють недосвідченість фахівця і стають приводом до іронічного ставлення з боку дітей.

Адаптацію до учнівського колективу можна вважати успішною тоді, коли вчитель починає чітко бачити не лише абстрактний клас, а й кожного окремого учня (стан його здоров'я, рівень фізичної підготовленості, інтереси).

Таке одночасне бачення приходить з досвідом, якщо вчитель прагне його набути. При цьому дуже важливим є власний розвиток. Адже професія вчителя фізичної культури передбачає постійні адаптаційні процеси: кожен учень, кожен клас очікує від фахівця певних якостей, і якщо їхні сподівання не справдилися, «замикається» від взаємодії з ним.

Отже, кожен учитель має бути постійно готовим до певного діапазону змін, водночас зберігаючи певний індивідуальний стрижень (самоповагу, моральні норми, життєві та професійні принципи). Завдання будь-якого вчителя у процесі адаптації – зберегти незмінним це особистісне ядро і разом з тим набути здатність до доцільних варіативних самовиявів у конкретних ситуаціях соціальної і професійної взаємодії. А цього можна успішно досягти тільки за умови компетентного подолання бар'єрів, що розділяють фахівця й учнів.

Успіх взаємин з учнями переважно залежить від того, як молодий учитель утвердився в педагогічному колективі, а які в нього стосунки з колегами – не менш важлива складова роботи вчителя.

Не шукайте в професійній діяльності членів педагогічного колективу недоліків.

Треба завжди пам'ятати:

- образивши своїх колег огульним запереченням їхньої професійної компетентності, ви ризикуєте залишитесь у ролі одинака;
- зовні непоказний досвід ваших колег може виявитися значно ефективнішим, ніж ви думаєте, а тому не навіщуйте негативних ярликів одразу;
- уважно придивіться до досвіду колег, аналізуйте, вчіться на чужих помилках;
- не конфліктуйте, якщо вам роблять зауваження, навіть тоді, коли вважаєте його несправедливим або необґрунтованим;
- пам'ятайте, що послідовність власної позиції, стійкість переконань не доводять словами, головним критерієм вашої правоти є досягнення.
- доки ви не досягли кращих результатів, ніж ті, кого ви критикуєте, не поспішайте з критикою.

Критерієм соціально-психологічної адаптації в педагогічному колективі є не лише ваше реальне становище, спортивний авторитет, а і його психологічне відображення у вашій свідомості, почуття повноправності, впевненість у своїх діях, задоволеність, відповідальність, низький рівень конфліктності.

Учителю-початківцю варто звернути увагу на такі умови **адаптації в школі:**

1. *Знання предмета, особиста працьовитість і відповідальність у роботі.* При цьому дуже важливо бездоганно, із усією серйозністю і відповідальністю виконувати громадські доручення. Це допоможе вчителю вже з перших кроків педагогічної діяльності утвердитися як серйозному і вдумливому фахівцю, умілому вихователю.

2. *Спостережливість та обдуманість у стосунках, тактовна поведінка.*

Необхідно прислухатися до думки кожного вчителя, але не поспішати з висновками, а тим більше з оцінками роботи колег. Однак це не означає відсутність свого «я» у відносинах з колегами. Власну точку зору треба уміти відстоювати, без зайвої гарячкості, з дотриманням такту.

3. *Виважена вимогливість і педагогічний такт.* Ці якості вимагають підтвердження особистим прикладом у діяльності. Виважена вимогливість припускає також об'єктивність у судженнях та оцінках. До будь-якої поради потрібно прислухатися, а відстоювати свою точку зору правомірно лише на основі перевірених фактів.

4. *Учителю-початківцю важливо якнайбільше вчитися спілкуванню з дітьми в досвідчених учителів, частіше відвідувати їхні уроки.*

5. *Чуйність і доброзичливість у стосунках з колегами, врівноваженість і моральність у всьому.* При цьому ніколи не слід займати вигідну для себе позицію, якщо доводиться мати справу навіть з більшістю несумлінних і нечесних працівників.

фахівцям-початківцям дуже важливо дотримуватись етики ділового спілкування з директором школи та колегами.

Етика спілкування з керівником навчального закладу повинна бути спрямована:

- на допомогу керівникові створити в колективі доброзичливу етичну атмосферу, сприяти зміцненню справедливих взаємин. Пам'ятайте, що ваш керівник потребує цього насамперед;

- не намагайтеся нав'язувати керівникові свою думку або командувати ним. Ваші пропозиції або зауваження висловлюйте тактовно і ввічливо. Ви не можете щось прямо наказувати, але можете сказати: «Як ви ставитеся до того, щоб.....» тощо;

- якщо в колективі може статися або вже сталася якась радісна або неприємна подія, про це необхідно повідомити керівника. У разі неприємностей намагайтеся допомогти йому полегшити вихід зі складної ситуації та запропонувати своє бачення у вирішенні проблеми;

- не розмовляйте з директором категоричним тоном, не говоріть завжди тільки «так» або «ні», бо коли ви постійно погоджуєтесь, справляється враження підлабузника, а коли завжди говорите «ні», стаєте постійним подразником;

- не варто звертатися за допомогою, за порадою або пропозицією «через голову» вашого керівника, за винятком екстрених випадків, інакше вашу поведінку можуть розцінити як неповагу, нехтування думкою директора або сумнів щодо його компетентності. У будь-якому випадку ваш безпосередній керівник при цьому втрачає свій авторитет;

- якщо вас призначили відповідальним, за щось, делікатно поруште питання і про ваші права. Завжди пам'ятайте, що відповідальність не може бути реалізована без відповідної свободи дії.

Етика спілкування з колегами:

- не вимагайте особливого ставлення до себе або особливих привілеїв;
- спробуйте досягти чіткого розподілу прав і відповідальності щодо виконання спільної діяльності;
- не ставтеся упереджено до своїх колег і намагайтеся не зважати на різні забобони й плітки під час спілкування з ними;
- називайте своїх колег на ім'я та по батькові і намагайтеся робити це частіше;
- усміхайтеся, будьте доброзичливими й використовуйте все різноманіття прийомів та засобів, щоб продемонструвати добре ставлення до співрозмовника. Пам'ятайте: що посіяв, те й вродить;
- не обіцяйте, якщо не зможете виконати обіцяного;
- не перебільшуйте своєї значущості та своїх можливостей. Якщо вони не справдяться, Вам буде незручно;
- не намагайтеся «лізти людині в душу». На роботі не прийнято розпитувати про особисті справи, а тим більше – про проблеми;
- слухайте не себе, а співрозмовника;
- не намагайтеся видаватися кращим, розумнішим, цікавішим, ніж Ви є насправді. Рано чи пізно все викриється.
- посилайте імпульси Ваших симпатій – словом, поглядом, жестом, дайте учасникові спілкування зрозуміти, що він Вас цікавить. Усміхайтеся, дивіться прямо в очі;
- сприймайте Вашого колегу як особистість, яку слід поважати самому, а не як засіб для досягнення певної мети.

Отже, етичні нормативи поведінки і спілкування повинні описувати загальну систему і правила етики, яких мають дотримуватися всі працівники навчального закладу.

2. Педагогічне покликання до професійної діяльності фахівця. Найважливіші задатки педагогічної професії.

Покликання – життєве призначення і спрямування людини, що надає діяльності осмислення й перспективності її діяльності, вищий рівень професійно-педагогічної спрямованості.

Усяка праця має свою специфіку. Вона завжди в чомусь неповторна і, ставлячи перед людиною якісь особливі вимоги, змушує її перемагати певні труднощі.

Однією з найважливіших особливостей праці педагога є те, що об'єкт його праці – дитина – повсякчас змінюється, завжди нова, сьогодні не той, що вчора. Праця вчителя – формування людини, і це покладає особливу, непорівнянну відповідальність.

Педагогічна робота вчителя фізичної культури відрізняється своєю специфікою. Якщо на інших уроках учні працюють сидячи, то на уроці фізичної

культури вчитель забезпечує активну рухову діяльність учнів як необхідну умову, сприяє зміцненню здоров'я і спрямовує їхню енергію в позитивне русло. За допомогою різних засобів фізичного виховання, а особливо гри, яка посідає значне місце в системі фізичного, морального, естетичного виховання школярів, учитель формує в учнів риси характеру, які необхідні людині сьогодення. Саме це й становить виняткову цінність учительської праці й накладає на вчителя велику відповідальність за її результат.

Педагогічно цінною рисою вчителя є його **людяність**, яка виявляється в повазі до учнів. Для вчителя важливо мати хист впливати на дітей, підлітків, молодь. Це можливо тільки тоді, коли вчитель уміє спостерігати й аналізувати поведінку учнів та їхню реакцію на вчинки й дії інших людей, швидко, легко і природно вступати з ними в контакт, знаходити спільну мову, викликати у них довіру і симпатію.

Однією з умов ефективності педагогічного впливу є **обстановка ненавмисності** цього впливу. Необхідно, щоб виховання дітей, повага і любов до дітей, вимоги до них і дружба з ними, – щоб усе це було самою суттю духовного життя вчителя.

Найважливіший інструмент впливу на духовний світ школярів – це **слово фахівця, краса навколишнього світу і мистецтво, створення обставин**, у яких найбільш яскраво виражаються почуття – увесь емоційний діапазон людських відносин.

Важливою особливістю педагогічної діяльності є й те, що вона від початку і до кінця – **процес взаємодії людей**. Людина і предмет педагогічної діяльності і є зброєю, засобом і продуктом. Тому мета, завдання і методи навчання і виховання в педагогічній діяльності, які визначаються в кінцевому підсумку соціальними факторами, які здійснюються у формі міжособистісних відносин. Це диктує особливі вимоги до людини, яка обрала професію вчителя, вимагає сформованості його професійної майстерності.

Майстерність вчителя виявляється на достатньо високому рівні оволодіння основами професії, в успішному застосуванні учителем уже відомих у науці і практиці прийомів.

Педагогічну майстерність необхідно розглядати в системі удосконалення професійно-педагогічної кваліфікації вчителя в цілому. При цьому треба враховувати те, що майстерністю вчитель оволодіває не одразу. Визначений час він працює на рівні педагогічної умілості, яка характеризується достатньо глибокими знаннями предмета, який вчитель викладає, знаннями психології, педагогіки та приватних методик і виявляється в умілому їх використанні на практиці. Це дозволить достатньо кваліфіковано здійснювати навчання і виховання учнів.

Важливим компонентом у структурі педагогічної майстерності є **професійна придатність**.

Професійна придатність фахівця – передумова, що зумовлює становлення й розвиток педагогічної майстерності.

Професійна придатність – міра відповідності якостей людини як суб'єкта діяльності вимогам професії та здатність індивіда виконувати відповідні трудові функції, що визначаються цією професією.

Професійна придатність як передумова розвитку педагогічної майстерності є складною, інтегральною якістю фахівця, результатом його особистісного розвитку, визначним життєвим досвідом. Професійну придатність необхідно діагностувати на етапі професійного самовизначення майбутнього вчителя, оскільки в процесі навчання її можна тільки вдосконалювати. На момент діагностування професійна придатність у майбутніх учителів, які мають бажання оволодіти професією педагога, може бути представлена не в повному обсязі, однак визначається яка є в наявності і проявляється у професійно-значущих особистісних якостях.

Оволодіння учительською професією також вимагає відповідних **здатків**.

Задатки – це природні психофізичні якості людини, які визначають його здібності до тієї чи іншої діяльності, і надають право для визначення професійної придатності взагалі як «визнання професійної придатності людини, зумовленої своєрідними його природними особливостями» (В.А. Сластьонін).

У результаті проведених досліджень було визначено низку **здатків оволодіння професією вчителя**:

- *Фізичний та психічний стан здоров'я* є необхідною умовою активної життєдіяльності, реалізації, розвитку творчого потенціалу, який дозволяє виконувати професійні обов'язки в навчальному закладі.

Загальне фізичне здоров'я позначається на здоров'ї учнів і на результатах всієї навчально-виховної роботи. Нездоровий педагог не може забезпечити учневі необхідного рівня уваги, індивідуального підходу, ситуації успіху.

- *Відсутність фізичних вад і захворювань органів мовлення і сприйняття (зору, слуху, нюху і дотику)*. Учитель повинен добре володіти мовою, її можливостями, систематично поліпшувати техніку мовлення.

- *Значним задатком педагогічної професії є зовнішня привабливість особистості*, яка зумовлюється рисами обличчя і фігури, що відповідають педагогічним вимогам до зовнішнього виду вчителя.

Привабливість образу вчителя здатна полонити учнів, підкорити своєму впливу. У результаті цього зникають певні проблеми дисципліни на уроці, вдається уникнути непорозумінь і конфліктів у шкільному житті. Учні хочуть спілкуватися з учителем із приємною зовнішністю. Зовнішній вигляд педагога – його одяг, очі, міміка, рухи – усе має свою мову.

До особистісних якостей, які характеризують *придатність до педагогічної діяльності*, відноситься і *схильність до роботи з дітьми, комунікабельність, тактовність, спостережливість, висока вимогливість до себе*.

Важливою ознакою *професійної придатності фахівця* є *мотиваційний вибір педагогічної професії, спрямованість його особистості*, потреба в педагогічній діяльності. До професійної спрямованості вчителя, насамперед, відноситься любов до дітей відношення до професії, як до життєвого призначення.

Отже, професійно-педагогічна спрямованість особистості фахівця – системотвірний компонент педагогічної майстерності, це важливий чинник

розвитку і формування його професіоналізму. Це розуміння соціальної значущості професії педагога, визнання особисто для себе необхідності виконання саме педагогічної діяльності, становлення до професії фахівця як до життєвого покликання.

3. Вимоги до діяльності вчителя фізичної культури, тренера.

Учитель фізичної культури, тренер повинен усвідомити свій високий громадянський обов'язок – виховання гідних громадян незалежної України і виховувати підростаюче покоління власним прикладом служіння справі, Вітчизні.

До таких фахівців висувають професійні та особистісні вимоги:

- загальногромадські: оптимізм, бажання працювати та гуманізм;
- морально-педагогічні: висока ерудиція та культура, високий рівень моральних відносин з людьми, педагогічна самоактуалізація;
- індивідуально-психологічні: самостійність і діловитість, наявність педагогічних здібностей, цільність характеру.

Сьогодні не можуть залишити поза увагою фахівців фізичної культури вимоги, які висуваються до педагогів у Законі України «Про загальну середню освіту», а саме: «Педагогічним працівником повинна бути особа з високими моральними якостями, яка має відповідну педагогічну освіту, належний рівень професійної підготовки, здійснює педагогічну діяльність, забезпечує результативність та якість своєї роботи, фізичний та психічний стан здоров'я якої дозволяє виконувати професійні обов'язки в навчальних закладах середньої освіти».

Обов'язки фахівців:

- несе відповідальність за виконання навчальної програми з предмета в тих класах, де викладає;
- спрямовує свою діяльність на виховання в учнів свідомого ставлення до свого здоров'я та здоров'я оточуючих як до найвищої соціальної цінності;
- формування звичок здорового способу життя, збереження та зміцнення фізичного, психічного та соціального здоров'я школярів;
- створює умови для об'єктивної самооцінки і самовдосконалення учнів;
- забезпечує дотримання санітарно-гігієнічних вимог та вимог, техніки безпеки під час проведення урочних та позаурочних форм фізичного виховання;
- використовує у своїй роботі сучасні методи навчання і виховання;
- організовує та проводить позакласну спортивну та фізкультурно-оздоровчу роботу з учнями відповідно до загальношкільного плану;
- бере участь у роботі Спортивної спілки учнівської молоді;
- проводить заняття з учнями, віднесеними за станом здоров'я до спеціальної групи (за наказом керівника навчального закладу);
- надає методичну допомогу вчителям початкових класів, фахівцям-предметникам, вихователям груп подовженого дня щодо проведення оздоровчих заходів у режимі навчального дня;
- стежить за результатами медичних оглядів, знає фізичну підготовленість і функціоналі можливості кожного учня. Якщо в учня з'являються ознаки втоми або він скаржиться на слабкість чи погане самопочуття, має негайно відіслати його до лікаря;

- проводить роботу для підготовки суддів із числа учнів з певного виду спорту;
- підтримує зв'язки з батьками та тренерами учнів;
- розробляє й періодично переглядає інструкції з охорони праці і подає на затвердження директору;
- один раз на п'ять років має проходити навчання на курсах підвищення кваліфікації із предмета і один раз на три роки – з безпеки життєдіяльності з подальшою атестацією і присвоєнням кваліфікаційної групи;
- постійно підвищує педагогічну майстерність і фаховий рівень.

4. Оцінка ефективності професійної діяльності вчителя фізичної культури, тренера.

Фахівець із фізичної культури і спорту відчуває додаткові складності у своїй професійній діяльності у зв'язку з тим, що в сучасних умовах в учнів доволі складно формується потреба в систематичних заняттях фізичними вправами.

Виправлення вказаних негативних явищ багато в чому залежить від фахівців фізичного виховання і спорту, від їхнього авторитету, компетентності та організаційних здібностей.

Керівництво діяльністю в умовах освітньо-виховного процесу з фізичного виховання має також додаткові складності, пов'язані з необхідністю протистояти втомі, яка виступає в ролі чинників, що сприяє підвищенню рівня фізичної підготовленості, прояву вольових зусиль, витримки, терпіння.

У закладах освіти перед учителем фізичної культури стоять набагато складніші та численніші завдання, ніж перед учителем-предметником, який забезпечує підготовку зі своєї дисципліни.

Учитель фізичної культури повинен комплексно вирішувати завдання формування людини.

Насамперед він повинен здійснювати неспеціальну *фізкультурну освіту учнів*, щоб вони отримали достатньо чітке уявлення про роль і значення рухової активності в процесі життя людини, а також знання про гігієну праці й відпочинку, значення про природні чинники.

Вирішувати в процесі навчання і *оздоровчі завдання*, які спрямовані на вдосконалення адаптаційних механізмів, підвищення обмінних процесів, підвищення функціональних можливостей дихальної й серцево-судинної систем.

Реалізація цих завдань насамперед лягає на плечі фахівця фізичної культури, якому треба чітко дозувати фізичне навантаження відповідно до віку, статі, підготовленості й стану здоров'я своїх вихованців.

Одним із найважливіших розділів професійно-педагогічної діяльності фахівця фізичної культури є *навчання рухових дій і оптимальний розвиток фізичних якостей* відповідно до вимог програми з фізичної культури.

Узагальнення багаторічного досвіду роботи вчителів із фізичної культури свідчить про те, що в кожного вчителя є свої, сильні або слабкі сторони професійної діяльності. Один має ґрунтовну теоретичну підготовку зі спеціальності, інший висококласну рухову підготовку, третій – добре розвинені

організаційні та методичні здібності. Але немає сумніву, що вчитель фізичної культури повинен володіти достатньо високою майстерністю з усіх названих складових.

Отже, педагогічна діяльність фахівця фізичної культури в школі являє собою складну систему загальних і спеціальних завдань (освітніх, оздоровчих і виховних).

На оцінку успішності професійно-педагогічної діяльності фахівця з фізичної культури існує кілька точок зору: *формальна оцінка; особистісна оцінка; функціональна оцінка.*

Формальна оцінка здійснюється за такими критеріями:

- успішність із фізичної культури;
- рівень фізичної підготовленості і її динаміка за визначений період;
- результативність виступу школярів на спортивних змаганнях;
- показники стану здоров'я;
- статусна характеристика фахівця фізичної культури (кваліфікаційна категорія, професійний стан).

Часто про ефективність професійної діяльності фахівця роблять висновок за місцями, зайнятими учнями на змаганнях. Але використовувати цей показник у школі для оцінки професійної діяльності не варто, він більш підходить для занять спортом.

Отже, при оцінці професійної діяльності вчителя фізичної культури потрібно, крім оцінки результатів, яких досягають учні, однаково враховувати й показники, які характеризують рівень сформованості особистісних професійних якостей.

Особистісна оцінка – враховує результативність діяльності за особливостями особистості самого вчителя.

Для оцінки результативності професійної діяльності вчителя фізичної культури проводять моніторинг з фахівцями із самооцінки їх діяльності за такими показниками:

- виховний ефект показників – сформованість позитивних якостей в учнів;
- освітній ефект показників – наявність уміння виконувати різні рухові дії, а також знання зі спортивної та фізкультурно-оздоровчої спрямованості;
- оздоровчий ефект – покращення здоров'я, самопочуття, підвищення функціональних можливостей організму, підвищення рівня загальної роботоздатності школярів до негативних впливів;
- змагальний ефект показників – ступінь залучення учнів до змагальної діяльності, рівень підвищення досягнень учнів у змаганнях, кількість дітей, які займаються у секціях, регулярність відвідування секційних занять, активність, інтерес учнів до занять фізичною культурою.

Серед фахівців фізичного виховання і спорту провели оцінку значущості виховного, оздоровчого, освітнього та змагального ефектів у структурі успішності професійної діяльності. З'ясували, що близько 80% учителів

відзначили найбільш значущим у професійній діяльності освітній ефект; 72% учителів – віддали друге за значущістю місце оздоровчому ефекту.

Рівень особистої професійної реалізації був таким: 25% вчителів були оцінені на 2 бали, за п'ятибальною системою оцінювання; 46% вчителів оцінені на 3 бали, 23% – на 4 бали і 6% вчителів – на 5 балів.

Функціональна оцінка характеризується за такими критеріями, як успішність професійної діяльності вчителя, – це оцінка змін, які відбулися в стані здоров'я учнів, їхньому фізичному розвитку та рівні спортивних досягнень школярів.

Найкращими критеріями ефективності діяльності вчителя фізичної культури можуть бути:

1. Емоційний відгук учнів на уроки, які проводить учитель (зацікавленість, активність, зосередженість).
2. Задоволеність або незадоволеність учнів заняттями фізичною культурою на уроці та у спортивних секціях, якими керує вчитель.
3. Регулярність відвідування уроків, секційних занять, стабільність складу учнів; кількість учнів, які займаються фізичною культурою і спортом.
4. Соціально-психологічний клімат в класі, спортивних секціях, взаємовідносини між учнями і вчителем.
5. Результати, яких досягають учні (успішність, зайняті місця на змаганнях, виконання учнями нормативних вимог).
6. Позитивні зміни особистості учнів: якість знань, сформованість умінь, впевненість, позитивні зміни в поведінці.
7. Поява бажання у багатьох старшокласників стати учителем фізичної культури.

Отже, при оцінці діяльності вчителя фізичної культури, крім оцінки результатів, яких досягають учні, необхідно враховувати і показники, які відображають рівень сформованості особистісних якостей вчителя (здатність до творчості, імпровізації, індивідуальний творчий пошук, неординарність, власні інноваційні заходи), а також оцінку показників результативності діяльності вчителя (рівень досягнутого стану здоров'я учнів, рівень їхнього фізичного розвитку й досягнуті спортивні успіхи у фізичному вихованні).

5. Підвищення професійної майстерності вчителя фізичної культури, тренера

Учитель, тренер, який підвищує свій професійний рівень, повинен глибоко розуміти предмет, який він викладає.

Близько 44 закладів вищої освіти і 75 факультетів фізичного виховання готують фахівців – 79% фахівців фізичного виховання і спорту мають вищу освіту, 12% – середню спеціальну, а 9 % учителів не мають спеціальної фізкультурної освіти.

У своїй педагогічній діяльності вчителі допомагають учням отримувати знання про природу рухів, дбайливе ставлення до власного здоров'я, визначити

пріоритети при досягненні мети, створити уявні умови впливу та подолання фізичного навантаження.

Для того щоб стати професійно підготовленим учителем – майстром, учителю фізичної культури необхідно близько п'яти-шести років працювати у школі. Однак і потім триває його вдосконалення як професіонала. У зв'язку з віком відбуваються зміни в рівні фізичної підготовленості, змінюється структура діяльності вчителя фізичної культури. Все більшу роль відіграє його вміння керувати навчально-виховним процесом на уроці, залучати виконавців із числа учнів, що здатні виконати досить складні фізичні вправи, які учителю з певних причин виконати важко, а іноді недоцільно (через, що при виконанні вчителем точність відтворення основних характеристик руху погіршується).

Усе це свідчить про те, що майстерність вчителя має динамічну характеристику, і процес професійної підготовки вчителя фізичного виховання довготривалий, який умовно можна розподілити на три етапи (довишівська підготовка, вишівська та післявишівська підготовка). Кожний етап має особливості, провідні форми та методи роботи – все це сприяє формуванню професійної майстерності вчителя фізичного виховання.

Якщо вчитель постійно вдосконалюється, займається самостійно, прагне професійного вдосконалення, то лише тоді можна свідчити про його професійну майстерність, а бажання самовдосконалення – це великий скарб, який впливає на результати праці.

Існує кілька способів *підвищення майстерності вчителя фізичної культури, тренера:*

- *підвищенні кваліфікації* на курсах післядипломної педагогічної освіти для підвищення рівня інформативності й розширення знань, розвиток комунікативної компетентності вчителів, формування цінностей та напрацювання необхідних практичних навичок відповідної підготовки по відношенню до свого життя та життя учнів;

- *участь у проведенні педагогічних читань, методичних об'єднаннях, педагогічних семінарах, конференціях, у заходах з обміну досвідом.*

Другий спосіб підвищення професійної майстерності – це самовдосконалення, яке може здійснюватися:

- через відвідування і аналіз уроків більш досвідченими вчителями;
- через підвищення своєї професійної та загальної ерудиції (читання спеціальної наукової літератури; читання спортивної преси, перегляд телепередач про спортивні змагання, Інтернет, аудіоінформації, відвідування спортивних змагань);
- через повсякденний аналіз своєї педагогічної діяльності (запис, фіксування ефективних методів, засобів діяльності учнів, вплив використання вправ з розвитку фізичних якостей тощо);

- через проведення досліджень, пов'язаних з діяльністю учнів і вчителя.

Навички самовдосконалення необхідно починати формувати ще в процесі навчання на факультеті фізичного виховання. При цьому важливо не тільки

усвідомлювати необхідність отримання знань із фізкультурно-педагогічних дисциплін, розвиток професійно важливих якостей, умінь, але й формувати потребу в самовдосконаленні, без якого в майбутньому можна втратити інтерес до своєї професії.

Формуванню потреби самовдосконалення сприяє також самостійна робота студентів, їх участь у наукових гуртках, олімпіадах із проблем фізичного виховання, участь у студентських науково-методичних конференціях.

Професійний розвиток і становлення педагога неможливе без *самоосвіти* як одного із показників підвищення професійної компетентності вчителя. Із цього приводу К. Д. Ушинський говорив: «Учитель живе доти, доки вчиться, тільки-но він припиняє вчитися, у ньому вмирає вчитель».

Компетентність – ступінь відповідності знань, умінь і досвіду осіб певного соціально-фахового статусу реальному рівню складності виконуваних ними завдань і вирішуваних проблем.

Самоосвіту можна розглядати у двох значеннях: «самоосвіта» (самонавчання) і «самостворення» («самобудування»), в процесі якого педагог перетворюється на творчу особистість).

Самоосвіта – цілеспрямована робота педагога з розширення і поглиблення своїх теоретичних знань, удосконалення та набуття нових професійних навичок і умінь у світлі сучасних вимог у методиці та організації освітньо-виховного процесу, розгляд на високому науковому рівні педагогічних проблем, що викликають труднощі в практичній роботі.

Із появою в роботі вчителя комп'ютера та інтернету значно підвищуються можливості педагогічної самоосвіти. З'являються нові теми, цікаві завдання та способи їх вирішення, нові способи самореалізації, що з'явилися в педагога через появу нових засобів самоосвіти (розробка електронних уроків, посібників, розробка пакета тестового матеріалу, розробка навчальних проєктів, проєкт особистої методичної веб-сторінки тощо).

Процес самоосвіти триває доки, доки вчитель самостійно здобуває нові знання, і з перериванням цього процесу вчитель припиняє навчати інших.

Самоосвіта – це найбільш ефективна форма підвищення своєї професійної майстерності. Немає такого вчителя, який не знає цього, але не кожен вчитель фізичної культури займається самоосвітою в певній системі. Адже самоосвіта – це високий рівень самодисципліни, чіткого уявлення, на які питання, розділи необхідно спрямувати свої знання, у якому обсязі, які уміння сформувати. Щоб досягти високого рівня самоосвіти, необхідно мати індивідуальний план, точніше програму з урахуванням рівня освіти, тривалості праці, умов, у яких вчитель планує свою діяльність.

Керуючись своїм планом самоосвіти, вчитель фізичної культури, тренер повинен працювати над собою, розширюючи педагогічні, психологічні, медико-біологічні, валеологічні та інші знання, без яких неможлива діяльність і тісний професійний зв'язок з учнями.

? ПИТАННЯ ДЛЯ САМОКОНТРОЛЮ

1. Розкрийте сутність адаптації вчителя до педагогічного та учнівського колективу.
2. Назвіть чинники, що ускладнюють адаптацію молодого фахівця в педагогічному та учнівському колективах.
3. Перерахуйте важливі задатки до педагогічної професії.
4. Розкрийте посадові обов'язки вчителя фізичної культури, тренера.
5. Охарактеризуйте критерії оцінки діяльності вчителя фізичної культури, тренера.
6. Яку роль відіграє атестація в підвищенні професійного рівня вчителя, тренера.
7. Розкрийте сутність самоосвіти.
8. Конкретизуйте основні компоненти самоосвітньої діяльності.